

ПОГЛЯДИ ФІЛАНТРОПІСТІВ НА ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

Москаленко О.М. (м. Кіровоград)

Для сучасних науковців та педагогів пріоритетного значення набуває необхідність вивчення, переосмислення та узагальнення ціннісних засад виховання та навчання надбаннями зарубіжної педагогіки, що відповідає стратегічним завданням, визначеними такими державними документами, як Закон України "Про освіту", Державна національна програма „Освіта (Україна XXI століття)".

Значної уваги заслуговують педагогічні надбання учасників просвітницького руху Німеччини кінця XVIII століття – філантропісти.

Потреба буржуазного суспільства, яке розвивалося, в діючих корисних громадян знайшла своє вираження в формулюванні нової цілі виховання взагалі. Тому зовсім закономірним була також зміна поглядів на зміст навчання.

І. Трапп, якого зазвичай вважали першим німецьким професором педагогіки, в своїй праці «Про навчання взагалі», поставив питання про непотрібність навчати дітей в школах таких предметів, які трактували про потойбічний світ і тільки вносили плутанину в голови учнів. Замість цього він пропонував розвивати розум дітей шляхом вивчення тих навчальних предметів, які мали важливе практичне значення для життя всього суспільства. До таких навчальних дисциплін І. Трапп відносив математику, географію, природознавство, астрономію, науки про людину – одним словом все те, що сприяло розумному та щасливому життю людства.

Аналогічну думку з питання змісту освіти висловив М. Штуве в своєму творі під досить довгою назвою: «Про необхідність як можливо раніше привчати дітей до живого пізнання і про те, як це робити».

Будучи солідарним з І. Траппом, М.Штуве вважав необхідним введення в навчальний план школи в числі необхідних предметів історію, фізику, математику, географію, астрономію. Він доводив, що навчання юнацтва практичним знанням перш за все необхідне для держави, яка в такому випадку отримує корисних громадян. В результаті зміни змісту учбових планів «серед всіх класів розповсюджувалася культура, яка зробила людей розумними, винахідливими та сприяла розвитку того, що називалося зовнішнім благом»[2;59].

Звичайно, не можна вважати, що сама вимога введення в навчальний план згаданих предметів була абсолютно новою. В Німеччині вивчення частини цих предметів було вже введено в школи пієтистами. Заслуга філантропістської педагогіки заключалася в потребі приблизити вивчення навчальних предметів до потреб практичного життя, в спробі поєднати школу з життям.

Х. Зальцман починав з того, що з'ясував суть істини, яка, на його думку, виявлялася не в чому іншому, як в погодженні наших уявлень з фактами реальної дійсності. Приєднуючись до поглядів просвітників на невігластво як джерело всіх людських бід, Х. Зальцман бачив важливий засіб пізнання істини в глибокому вивченні природи. «Природа – загальне джерело засобів проти людських бід та для збільшення людського благополуччя». Але цього знання природи не вистачало німецькому суспільству, характерною особливістю якого була зневага до оточуючого реального світу. Однією з головних причин жорстокості людей по відношенню до природи Х. Зальцман вважав незадовільну роботу школи в сфері навчання природничих наук. В залежності від їх ставлення до природознавства він розділяв всі школи на три категорії.

До першої категорії він відносив всі навчальні заклади того часу в яких природознавство не тільки не викладалося, але й навпаки, робилося все можливе, щоб відвернути увагу дітей від навколишньої природи. Викладання в таких школах торкалося тільки таких предметів, яких дитина не бачила і не чула. Виходячи з такої школи, дитина могла відповісти на питання як розділяються ангели, в яких образах являється Бог, якою силою володіє свячена вода, але дитина не могла сказати з яких частин складається рослина, яка риба живе

у сусідні водоймі, яку користь приносить березовий сік.

В школах другої категорії природознавство вже викладалося, але самої природи учні не бачили, їм тільки оголошувалися назви окремих предметів. Закінчуючи таку школу діти знали багато слів, але не знали речей, які означали ці слова.

В самих кращих школах, до яких Х. Зальцман, відносив реальні школи, де учням показували картинки із зображенням природи не могли передати в точності характерні особливості такі як, колір, форму реальних предметів. Тому учні кращих шкіл, ознайомившись з предметами по картинках не могли впізнати їх в природних умовах.

Вважаючи все це абсолютно ненормальним, Х. Зальцман, як і інші філантропісти виступав за те, щоб зміст навчального матеріалу в школі, особливо з природничих наук, відповідав потребам практичного життя та орієнтував дітей в світі реальних подій та явищ.

Аналогічна картина спостерігалася і на уроках історії, де говорилося про Афіни, Спарту, Рим, їх державний устрій. Дитина яка навіть не могла розрізнити державні рівні в своїй країні, повинна була говорити про консулів, трибун, диктаторів.

Не краще йшли справи, на думку Х. Зальцмана, на уроках географії та природознавства, на яких знову дітей «заводили» в різні чужі країни, говорили про екзотичні рослини та тварини. А так як все рідкісне привертало увагу, то діти «дивувалися слонам та кокосовим горіхам залишаючись байдужими до коней та лісових горіхів» [1;134].

Ці вислови Х.Зальцмана дуже близькі висловам П.Песталоцці відносно послідовності в розумовому вихованні: потрібно починати знайомити дітей не з якимись чужими та незрозумілими речами, а з оточуючою рідною природою. Не можна не відмітити, що погляди Х. Зальцмана склалися під впливом дидактичних праць Я.А.Коменського, які дуже цінували всі філантропісти, наприклад, принципи доступності і послідовності від близького до далекого.

Розглядаючи сферу вивчення природничих наук філантропісти виходили з того, що в їх основі повинен лежати принцип наочності. Здійсненню цього принципу вони надавали великої уваги. Недарма М. Штуве писав: «Якщо молоді необхідно досягти необхідного ступеня освіти, щастя та корисності, то вона повинна отримати власний досвід, повинна бачити власними очима і слухати своїми власними вухами, повинна сама вести спостереження, таким чином знайомлячись з предметами навколишнього середовища, такими якими вони були в реальності»[2;42].

Отже, філантропісти природничі науки ставили на одне з перших місць. Вони висловили зміну поглядів на зміст освіти, яка полягала в тому, що:

- 1) було поставлено проблему вдосконалення змісту освіти. Пропонувалася розвиток розуму дітей шляхом вивчення тих навчальних предметів, які мали важливе практичне значення для життя всього суспільства (математики, географії, природознавства, астрономії тощо);
- 2) зроблена спроба докорінно змінити методику вивчення природничих наук, замінити зубріння, пасивні способи роботи вчителів та учнів, догматизм і схоластику новими раціональними методами викладання, спрямованими на активну і свідому роботу учнів;
- 3) впроваджено в основу навчання елементи наочності («вивчення речей в натурі»);
- 4) використано в процесі навчання образотворчі засоби, що завжди викликали інтерес у дітей і давали змогу дати учням на уроках уявлення про ті предмети, які не можна показати в дійсності.

Література

1. Ch.G.Salzmann. Ausgewählte Schriften. Langensalza, Verlag von Hermann Beyer und Söhne, 1901, S 312.
2. Stuve. Allgemeine Grundsätze der Erziehung... "Allgemeine Revision", 1. Theil, S. 243.

РОЗВИТОК ПРИРОДНИЧОЇ НАУКИ ТА ОСВІТИ НА ЄЛИСАВЕТГРАДСЬКІЙ У КІНЦІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТ.

Притюпа О.С. (м. Кіровоград)

Історія розвитку природничої науки та освіти нашої держави за своїм теоретичним змістом тісно пов'язана з історією розвитку природознавства, процес становлення та формування якого можна прослідкувати ще від епохи Геродота, Страбона, Плінія та інших стародавніх учених. Але даний процес здебільшого вивчається у розрізі всієї держави або лише тих міст, де ще декілька століть тому були засновані природничі факультети (Харків, Львів, Київ). Розвиток природничої науки та освіти на Єлисаветградщині також знаходиться у тіні загального вивчення освітніх та наукових процесів регіону, а тому залишається маловивченим і є досить актуальною темою для дослідження.

У кінці XIX на початку XX ст. у суспільному світі спостерігалось явище щоденного зростання потреб населення, спричинене науково-технічним прогресом, проникненням науки у життя народу. Ці та інші фактори дали надзвичайний поштовх для розгортання різного роду природничо-наукових досліджень, що становили основу наукового життя суспільства, адже передбачали можливість всебічного розвитку людини, розширення її можливостей. Інтерес до природничих наук з кожним роком зростає, особливо в регіоні, що тільки почав розвиватися і мав здебільшого аграрні перспективи розвитку, потребував розбудови, наявності кваліфікованих освічених громадян, розширення освітньої мережі і т.п.

Тому розгортання природничих наук та підвищення інтересу суспільства до них у досліджуваному періоді – досить поширене явище. У контексті розкриття цього питання доречно згадати про діяльність Костянтина Дмитровича Ушинського (1823 – 1871 рр.), котрий сформував свою оригінальну систему навчання та виховання, у якій педагогіка розглядалася у тісному взаємозв'язку з філософією, історією, географією, психологією, анатомією, фізіологією та іншими науками. Саме його називають фундатором методики викладання географії на Україні [1, 11].

Пропагував ідеї К.Д. Ушинського на Україні Ілля Петрович Деркачов (1834 – 1916 рр.). Отримавши вищу освіту у Харківському і Московському університетах, у 60 – 70 роках працював викладачем у гімназіях і училищах Севастополя, Одеси, Херсона, Єлисаветграда (нині Кіровоград). У своїй педагогічній роботі І.П. Деркачов приділяв велику увагу наочності в навчанні. Саме він закликав учителів розвивати у дітей спостережливість та любов до природи написав багато книжок для дітей про природу [5, 258].

У кінці XIX ст. розгортається масове наукове дослідження центральної України, маршрути експедицій обов'язково пролягають через Єлисаветградщину, особлива увага приділяється дослідженню родючих чорноземних ґрунтів, сприятливого м'якого клімату, гідрографічної мережі. Такі фізико-географічні умови сприяли на центральну Україну особливу увагу науковців та природодослідників Росії, а результати досліджень почали проникати у сільське життя, наукові досягнення почали впроваджуватися у процес ведення сільського господарства, природне середовище почало розглядатися як вичерпне і як таке, що потребує раціонального використання, дбайливого ставлення, в цілому продуманого користування. З цього часу центральний регіон починають